

kén hivatkozik a magyarországi erő-kifejtésre, a másikban már kórházakról gondoskodik, a harmadikban a segélyek kiosztásáról, a negyedikben az özvegyek és árvák ellátásáról, az ötödikben ő hívja fel az illetékesek figyelmét arra, hogy a tetanus-oltást idejében alkalmazzák, s ez így megy a levelek százain keresztül. Soha olyan teljesen még nem nyugodott egy ember energiáján egy ország sorsa, mint Tiszáén Magyarországé.

Mindene volt ő a magyarságnak 1914-ben. Fájt neki az, hogy nemzete-t vérezni látta. „Az én lelkemben nyomort, szenvedést, pusztulást jelent minden háború, ártatlan vér kiöntését, ártatlan asszonyok és gyermekek szenvedését. *Elkeserít, hogy ilyen nagy háború intézésében van részem. Bántanak azok az ovációk, amelyek engemet érnek, aki még csak részt sem vehetek a küzdelemben...*” De ezt csak unokahúgának írja meg leplezetlenül. Etikai nagysága nem engedte, hogy összerokkadjon az embertelen erőfeszítés alatt, mert érezte, hogy egy nagy nemzet erőforrása az ő lelkiereje. „Légy róla meggyőződve, hogy amilyen nehéz szívvel határoztam el magamat a háborúérti felelősségben való osztozásra, éppen oly erős bennem az elhatározás *csüggedés és habozás nélkül* szívósan állni végig ezt az óriási harcot.”

Mikor ezeket a leveleit olvasom; amikor mélységes meghatottsággal látom, hogy milyen viszonyban állott a cselédségével — „... azt tapasztalatlából tudhatod, hogy a te családodnak, amíg nekem van miből gondoskodni róluk, nem kell a nyomortól félnie. Ez a gond ne gyötörjön, viseld vitézül magadat, szerezetek becsületet a magyar névnek”, — eszembe jut önkéntelenül, hogy miként jellemzi egy középkori francia krónikás az istenfélő, nemeslelkű, jóságos földesurat. Tisza ennek a feudális úr-típusnak utolsó nagy képviselője, akinek családja az egész nemzete; lelkiségének gyökerei mélyen rejteneznek az ezer éves magyar tradícióban, s tízmillió jobbagya nehéz órájában ösztönösen ismerte fel benne törzse legremekb hajtását.

Miskolczy Gyula.

Nagy Emma verseskönyve. (*Megkötözve.* Mezőtúr, 1924.) E kötet szerzője a háború alatt felserdült lírikus nemzedék tagja. Először az „erdélyiek” csoportjában jelentkezett; Erdélyben jelent meg első könyve is, melyet a csonka országban nem sokan ismernek. Itt az időszaki sajtóban lettünk figyelmeinek nevére, egy-két hangversenyen pedig magának a költőnek tolmácsolásában is hallottuk költeményei néhány sorozatát. Erdélyhez őt csak egy pár év mély és elhatározó benyomása s elszakadásának fájdalmas emléke köti. Ezért költészetében is a vérségi vonzódás szava helyett inkább az odaadó szerelmesnek vallomása szólal meg: Erdélyt nem gyermeki gyásszal siratja, inkább a szerelmesét vesztett hajadon izgatott fájdalomával, perbeszálló és tettevagyó dacával.

Ez az izgatott, dacos hang — mely mögött őszinte és erős érzés hullámzása volt érezhető — terelte az érdeklődést már Nagy Emma első költői jelentkezései felé is. Elszórtan fel-felhangzó lírai megnyilatkozásainak némely gyengéit is ebben a szokatlanul heves áradásban éreztük, melyen csak ritkán bírt valódi művészi fegyelmezőssel uralkodni. Emlékezetünkben inkább szép, megkapó fordulatait őriztük meg, mint művészileg teljes hatású kompozícióit.

Erre az első benyomásunkra nem cáfol rá most kiadott, testes kötete sem. Itt is nagy gazdagságban kapjuk a friss és igaz voltokkal megragadó részleteket, de belső egységével, konstrukciós szépségével ható költeményt nem sokat találunk. Erősebb megvalogatás nyilván javára vált volna a gyűjteménynek; tizenhat íven másfélszázat meghaladó vers: több, mint amennyi ifjú költő jellemző bemutatására alkalmas.

Hanem az is bizonyos, hogy Nagy Emma esetében könyvének ez a lírai bőbeszédűsége már magában jellemző. Miként egyes verseiben: könyvében is a nyugtalanság költője.

Isten nekem nyugalmat nem adott — úgy teremtett, mint illatot, szelet, egy helyen sokáig ne legyek.

Ebben a három sorban művészi természetének valóban lényegére ta-

pint rá. Csupa mozdulat, csupa aktivitás. Érzésében egzaltációra hajló; az érzés szinte kizárólag szenvedély alakjában szállja meg; mikor „glóriás szenvedély”-ről beszél, érezni, hogy őszintén glorifikálja a szenvedélyt. Ez adja ajkára a lírai vallomást is. A verset nem versírás kedvéért írja, hanem, hogy benne legsajátabb valóját, életét fejezze ki: „A vers az én kitágult életem!”

A lázas izgatottság nemcsak érzésében van meg, hanem gondolkodásában is; a „gyült agyvelő” újra meg újra visszatérő fordulat nála. Olykor ő is elmondhatná a drámaíró Bólyaival: „Ellobogtam, ellobogtam!” Ezt érzi is, s néha elfogja a zárkózottságnak pillanatnyi, lírikszerűl mindig igen érthető vágya; de ilyenkor nyomban jelentkezik a megmásíthatatlanság érzése is. Ebből a küzdelemből sarjadt egyik gyönyörű helye, mely megkapóan érzékíti meg a líra elemi nagy spontaneitását s szinte természeti kényszerét:

S a dalaimat... venném vissza, óh
de töbe vissza nem mehet az illat,
az égbe vissza nem mehet a hó...

Igen érdekes megfigyelni, hogy ez az izgatottság és páratlan mozgalmasság mennyire átjárja még szemléletét is. Tájékepei sohasem plasztikájukkal hatnak, hanem a hangok és a mozgás heves változatával; szereti a viharos környezetet, de még napsütésben is legalább a szél mindig fú tájkepein; a lobogót esatogva látja, s még a galagonyát is hullámzó tengernek. Önmagát pedig szívesen állítja be élénk mozdulatokba vagy éppen a tánc szabad formájátékába:

Mi szép ballet! S csak egyedül, magam.
Óh, mert párhoz tanulni kellene!
Így szebb az iv,
szabadabb a karom —
bátorabb a mozdulat szelleme!

Az élettelen tárgyakat is a szabadság s a mozdulat vágyával lelkesíti meg. Az *Agyam* c. versében meglepő, de igen finom kép akad: „S a lepedő lenvirágról, tágmezejű kiskoráról álmodik alattam.”

Egész könyve szinte úgy hat, mint valami új meg új lélekzettel nekiinduló monológ. Az egyes költemények mintha a pillanatnyi némán-gondolkozást folytatnák tovább szavakban. Jellemző verskezdetei:

„De hol vagytok?...”, „Mert jó...”, „Miért ne?...” stb. Vagy egy helyütt: „Tragikum így. És tragikum amúgy.” Mindebben megvan az élőbeszéd keresetlen természetessége; s néha bizony — pongyolasága is.

Érzése, érdeklődése és szeretete az igaz és jó emberek egyetemére irányul: „En mindenkinek testvére vagyok.” Szép életet, boldogságot óhajt minden embertestvérenek. „Jónapot” helyett ezt mondja nekik: „Jókacagást!” S érezni, hogy szeretetreméltósága, kollektív érzése nem negélyezett divat. Hanem azért — mint minden valódi lírai temperamentum — mindent átszűr önmagán, s minden felvetődő kérdésben önmagával vet számot. *Magamnak mondom* — ez a címe egyik versének; s valójában magának mondja valamennyit.

Néhány kész, teljes verse is találkozik a kötetben. Ezek közé soroznám az *En, El nem küldött levél Anyámnak, A széna, Dal* s főleg a *Megint április* címűeket, a Berde Máriának küldött *Kézszerítést* s a *Tanyai levél*-nek kivált második részét; ezt a népdal tiszta hangján indítja meg:

Reggel a reggel szép, délután az alkony,
este a holdvilág szép a fűzes parton,
mert szép az egész nap,
mióta leveled a szívemen tartom.

Ezekben mondhatja el joggal magáról: „Most érkeztem cikázó mászavaktól kimondhatatlan egyszerű szavamhoz.” Költői fejlődésének útja bizonyára ez egyszerűség felé halad majd. Most még sokszor éppen nem mentes a fiatalos halmozástól és felesleges cifrázástól. Nyelvi tisztulása is a jövőtől remélhető. Beszédjének máris van egyéni íze s magyaros szépsége is, de némi affektált irodalmiságok s bizonytalanságok még elégszer megszeplősítik. A „mindent-”, „úgyan-”, „nyitál-e ajtót?”-féle fordulatok talán helyi színezetűek. De pusztán irodalmi csinálmányok a következők: forróságos, tisztaságos, történések, lehetések, kisikerült, agyonra gyötörték. Annak meg, hogy a nagy-néni „telefon-üzent”: kellemetlen pesti zamata van; csak itt szokás úgy beszélni, hogy pl. a verset „legéptáknak”.

A felsoroltaknál több kisikamlás különben az egész könyvben nem

igen akad. Adynak s követőinek formanyelvét sem utánozza, noha Ady hatása itt-ott megmutatkozik (*Panaszok vers, Istennel* s még egy-két kompozíció). Jó jel, hogy az ifjú költőnő nem szegődik utánzó-jává annak a nagy tehetségnek sem, kiből nyilván erős impulzust merített.

Nő-voltát nem hánytorgatja fel örökösen tehetetelül, mint annyi női lírikusunk. A férfiban nem lát sem ős-ellenséget, sem ős-bálványt. Az emancipált nő kellemetlen harei állása s a túlzott női alázat egyaránt idegen tőle. Sok versében azt találja, amit nőíróink legtöbbször oly igen óvatosan kerülgetnek: igazi nő megnyilatkozást. Erzi és büszkén vallja nemének erejét is, erejét nem a démoniségben, hanem az érzés mélységében s finomságában:

S ha nő látja: mélyebben látja
kinnak terhét, vágját a szívnek,
nő mártirabb, nő odaadóbb,
nő vérzőbb, hívebb...

A női öntudat és önérzet megnevesíti szerelmi líráját is; ebben is nyíltság és természetesség van. Néha eljut a gyónás őszinteségéig, de szókimondása mögött ilyenkor sem a „nézzétek, milyen bátor vagyok!”-féle léha virtuskodás érezhető, hanem a fiatal leánylélek szűzi megnyilatkozása.

Lírai nyíltsága teszi rokonszenvesse művészileg még egészen ki nem forrott tehetségét. Könyvében lelkes és nemesérzésű nő arevonásai tükröződnek, ki lelkének és értelmének kiművelésével, tehetségének kifejlesztésével „magához és Istenhez méltó” kíván lenni.

Rédey Tivadar.

Komáromi János: Hé, kozákok!
Regény. Stádium Sajtóvállalat R.-T. kiadása. Budapest, 1925. — Ha Komáromi Jánosnak legfőbb írói erényét kellene megállapítanom, akkor okvetlenül abbéli képességét emelném ki, hogy a látszólag legalakítatlanabb életjelenségeket is művészileg érdekessé tudja tenni. Az életszerűségnek ez a közvetlensége természetesen erősen naturalista sajátság, de — s ez ami ez írói képességet olyan értékessé teszi — ennek a naturalizmusnak soha sincsen szüksége riktó és éles színek-

re, erőszakolt, keresett helyzetekre és meghökkentő fordulatokra, vagy pedig exotikus, különje jellemekre. Az elbeszélő esemény, a megrajzolt ember az ő gyakorlatában mindenkor egyszerű vonásokból tevődik össze és mindig — él. Az írónak ez a nagy valóságközelisége könnyen fulladhatna részletekbe, az együttes benyomás könnyen pattoghatna szét hatás-szilánkokra, ha e fősajátsággal nem szövetkezne valami törekvés összefoglaló egységben látásra is.

Ezek a képességek igen előnyösen mutatkoznak legújabb regényében is. A *Hé, kozákok!* is ugyanarról a vidékről, Északkelet-Magyarországról veszi témáját és alakjait, ahonnan a *Vidróczki* cím alatt összefoglalt novellagyűjtemény is vette. Sőt e regényhez minthogyha ama novellák előtanulmányfélék lennének: a *Vidróczki* a vázlatkönyv, emez a skicceken felépülő kompozíció. Komáromi János mindkét könyvében a magyar embernek egy különösebb fajtáját ábrázolja. Az északkeleti Kárpátok lejtőjének lakója nem a tempósabb alföldi, vagy dunántúli magyar: több benne a mozgékony-ság, a szenzációra való hajlam. Temperamentumának könnyebben reagáló természete okozza, hogy mindenáron kötekedő, s hogy a forradalmi és háborús mozgalmak olyan könnyen lángra lobbantható anyagot találnak bennük. Ennek a fajtának könnyen izguló vérmérséklete fantáziáját is megtermékenyíti: igen hajlamos a babonára és a hazugságra. Olyan hazugságra persze, amiben azután önmaga is szentül hisz.

Irodalmunknak ezzel a magyar típusal való gazdagítása Komáromi János érdeme. Az író maga is közülük szakadt, s e regénye is gyermek-kori élményeinek irodalmi lecsapódása. A történet hőse, a főközák, az írónak apai nagyapja; afféle félpaszty, mezőgazdasági munkára járó ember. Középpontja és valósággal törzsfőnöke egy kis körnek, egy kis társadalomnak a társadalomban, a vele egygondolkodásúaknak, akiket azon a vidéken kozákoknak hívtak. Miért? Megmondja az író: „Hiszen vérük szerint nem sok közül volt a havasokon túl lakó valóságos kozákokhoz, de ők mégis kozákok voltak. Különb kozákok a muszkák-